

11. Lonsdale A.J. (2019). Emotional intelligence, alexithymia, stress, and people's reasons for listening to music. *Psychology of Music*, 47 (5), 680–693.
12. Nowack K. (2019). Unfinished sympathies: Influence of individual temporal orientation on music preferences. *Psychology of Music*, 47 (5), 736–746.
13. Schäfer T., Fachner J. & Smukalla M. (2013a). Changes in the representation of space and time while listening to music. *Front Psychol*, 4: 508. DOI: 10.3389/fpsyg.2013.00508.
14. Schäfer T. (2016). The Goals and Effects of Music Listening and Their Relationship to the Strength of Music Preference. *PLoS One*, 11 (3): e0151634. DOI: 10.1371/journal.pone.0151634.
15. Schäfer T., Sedlmeier P., Städtler C. & Huron D. (2013b). The psychological functions of music listening. *Front Psychol*, 4: 511. DOI: 10.3389/fpsyg.2013.00511.
16. Taruffi L., Pehrs C., Skouras S. & Koelsch S. (2017). Effects of Sad and Happy Music on Mind-Wandering and the Default Mode Network. *Sci Rep*, 7 (1): 14396. DOI: 10.1038/s41598-017-14849-0.
17. Upadhyay D.K., Shukla R., Tripathi V.N. & Agrawal M. (2017). Exploring the nature of music engagement and its relation to personality among young adults. *International Journal of Adolescence and Youth*, 22: 4, 484–496. DOI: 10.1080/02673843.2016.1245150

Стаття надійшла до редакції 18.01.2021.
The article was received 18 January 2021.

УДК 159.9.072:159.923
DOI <https://doi.org/10.32999/ksu2312-3206/2021-1-5>

ТЕСТ-ПИТАЛЬНИК ДЛЯ ДІАГНОСТИКИ ФУНДАМЕНТАЛЬНИХ СВІТОГЛЯДНИХ УЯВЛЕНЬ ОСОБИСТОСТІ

Савчин Мирослав Васильович,
доктор психологічних наук, професор,
завідувач кафедри психології

Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка

msavchun@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0002-2481-4661>

Мета статті – теоретичне і практичне обґрунтування тест-питальника «Фундаментальні світоглядні орієнтації особистості», опис етапів його створення.

Методи. Використані такі методи: теоретичний аналіз, емпіричне дослідження. Описано варіант тестового питальника, методика його застосування й обчислення кількісних даних.

Результати та висновки. Констатується, що діагностика психологом фундаментальних ставлень особистості до себе, до інших людей, до життя, світу та духовної сфери дозволяє йому ефективніше надавати допомогу тому, хто її потребує, клієнту чи пацієнту, у зміцненні його психічного, психологічного, соціального, морального та духовного здоров'я. Вказується на конструктивність ідеї Дж. Пауелла про залежність повноти людського життя від бачення, способів розуміння власного внутрішнього світу, світу інших, смислу життя, ставлення до природи та духовної реальності. Зазначається, що створений автором для психотерапевтичних цілей питальник не можна використати з діагностичною метою у зв'язку з низькою надійністю одержуваних кількісних результатів. Охарактеризовані напрями адаптації пунктів та критерії формулювання нових авторського варіанта діагностичного тест-питальника «Фундаментальні світогляди орієнтації особистості». У ролі експертів сформульованих шкал та їхніх пунктів виступили кандидати психологічних наук і магістри психології та педагогіки. Описано етапи його створення (адаптація тверджень до вітчизняних реалій, формування критеріїв добору тверджень та їх формулювання; первинна перевірка валідності та надійності питальника, статистичне опрацювання одержаних первинних даних із визначенням відповідних статистичних показників; удосконалення тверджень і випробовування вдосконаленого варіанта, перевірка надійності, критеріальної та конструктивної валідності), викладено методи перевірки валідності та надійності шкал, характеризуються відповідні статистичні показники, викладається стимульний матеріал питальника, що включає інструкцію досліджуваному, перелік пунктів п'яти шкал («Уявлення про життя», «Уявлення про Бога», «Уявлення про інших людей», «Уявлення про природу», «Уявлення про себе»), бланк для відповідей, перелік прямих і зворотних тверджень у шкалах, коди їх переведення відповідей у бали. Виділено типи уявлень респондентів за окремими шкалами (1) позитивно-конструктивний, гармонійний; 2) позитивно-дисгармонійний; 3) негативно-дисгармонійний; 4) негативно-деструктивний), аналогічні типи узагальнених світоглядних уявлень досліджуваного. Зазначається, що отримані дані можуть бути використані в консультативній, корекційній та психотерапевтичній діяльності практичного психолога.

Ключові слова: уявлення особистості, валідність, надійність, діагностичні шкали, статистичні показники, типи уявлень.

A TEST QUESTIONNAIRE FOR DIAGNOSING FUNDAMENTAL WORLD VIEWS OF AN INDIVIDUAL

Savchyn Myroslav Vasyliovych,

Doctor of Psychological Science, Professor,

Head of the Department of Psychology

Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University

msavchun@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-248-4661>

The purpose of the article is a theoretical and practical substantiation of the test questionnaire “Fundamental worldview orientations of an individual” and a description of the stages of its creation. The following methods are used: a theoretical analysis, an empirical research. A variant of the test questionnaire, methods of its application and calculation of the quantitative data are described.

Results and conclusions. It is stated that the diagnosing fundamental attitudes of an individual to himself, to other people, to life, the world and the spiritual sphere by a psychologist allows him to more effectively assist a client or a patient in strengthening his mental, psychological, social, moral and spiritual health. The article demonstrates the constructiveness of J. Powell’s idea that the integrity of human life depends on the perception and understanding of one’s own inner world and the world of others, the meaning of life, attitude to the nature and the spiritual reality. It is noted that the questionnaire created by the author for psychotherapeutic purposes cannot be used for diagnostic purposes due to the low reliability of the obtained quantitative results. The point adaptation techniques and the criteria of formulation of the author’s variant of the diagnostic test questionnaire “Fundamental worldview orientations of an individual” are characterized. PhD’s and Masters of psychology and pedagogy expertly tested the formulated scales and their points. The stages of its creation are described (adaptation of statements to the national realities, formation of criteria for selecting formulating statements; initial verification of validity and reliability of the questionnaire, statistical processing of primary data with determining relevant statistical indicators; improving statements and testing the improved version, checking the reliability and the constructive validity of the criteria), methods of checking the validity and reliability of the scales are suggested, relevant statistical indicators are characterized, stimulus material of the questionnaire is demonstrated, which includes the instructions to the subject, a list of five scales (“Views on life”, “Views on God”, “Views on other people”, “Views on nature”, “Views on oneself”), a form to fill in the answers, a list of direct and inverse statements in scales and the codes of translating answers into points. The types of respondents’ views are defined comparing with separate scales (1) positively constructive, harmonious; 2) positively disharmonious; 3) negatively disharmonious; 4) negatively destructive) and similar types of generalized worldviews of a subject. The obtained results can be used as data in counselling, correctional and psychotherapeutic activities of a practical psychologist.

Key words: *views of individual, validity, reliability, diagnostic scales, statistical indicators, view types.*

Вступ

Ефективність психологічної практики зумовлена володінням психологом валідним і надійним діагностичним інструментарієм, в основу якого покладена адекватна наукова концепція, що аналізує суть та характеризує феномен, що діагностується. Так, наприклад, у психологічній науці встановлено, що психічне, психологічне, соціальне, моральне та духовне здоров’я людини, окрім інших чинників, залежить від її уявлень про себе, життя і світ (Пауэлл, 1993). Натепер у психології немає комплексного портативного методу, який дозволяв би діагностувати стан нетілесних складових частин здоров’я, зокрема духовної, моральної, соціальної, психологічної та психічної, щоб ефективно надавати допомогу клієнту в їх зміцненні, зокрема, дуже важливо діагностувати систему фундаментальних світоглядних уявлень про людину, світ, Бога та життя.

Мета статті – здійснити аналіз теоретичних засад створеного тестового питаль-

ника, фундаментальні орієнтації особистості, охарактеризувати методику й етапи його створення, представити методи перевірки валідності та надійності шкал, а також шляхи інтерпретації емпіричних даних, що одержуються під час його застосування.

1. Теоретичне обґрунтування проблеми

Для створення компактного, валідного та надійного діагностичного тест-питальника, який би дозволяв виявляти особливості фундаментальних ставлень особистості до себе, інших людей, до Бога, життя і світу, необхідно було проаналізувати феномен, який діагностується. У нашому випадку в основу побудови тест-питальника «Фундаментальні світоглядні орієнтації особистості» була покладена концепція повноти людського життя Дж. Пауелла (Пауэлл, 1993), у якій стверджується, що особистісне здоров’я залежить від бачення, способів розуміння й оцінювання людиною реального життя. За гіпотезою автора, нове життя – це нове бачення та власний цілісний підхід до аналізу внутрішнього світу особистості.

Це означає, що людина повинна усвідомити предвічний задум щодо її призначення у світі, зростати до повноти свого життя, повноти свого становлення, до повноти свого здоров'я, щоб зрозуміти, ким вона є, сповнити свої найголовніші смисли життя (удосконалити себе і світ, послужити іншій людині та підготуватися до зустрічі з вічністю). На думку вченого, у структурі світогляду можна виділити п'ять сфер: 1) уявлення про себе («хто я?»); 2) уявлення про інших людей («хто вони?»); 3) уявлення про саме життя, бо, щоб повноцінно жити, потрібні мужність і смирення, коли людина не боїться навіть померти; 4) уявлення про Бога (існування Вищої духовної інстанції); 5) уявлення про природу, про світ, у якому живемо. Учений стверджує, щоб людині реалізувати всі свої здатності, сили і таланти, їй необхідно здійснити п'ять кроків: 1) прийняти себе; 2) бути собою; 3) забути себе в любові до іншого, до світу, до Бога; 4) вірити в життя і світ; 5) належати іншим (почуття спільноти); 6) вірити в Бога. Учений характеризує уявлення людини про зазначені сфери і наводить системи полярних тверджень, які стосуються кожної зі сфер.

У варіанті питальника, запропонованого Дж. Пауелом, усі твердження сформульовані однотипно: перший полюс твердження – позитивний, а другий – негативний. Усі твердження, що стосуються однієї шкали / сфери, розміщені в одному місці, а їхня кількість для різних шкал різна. Такий варіант питальника може використовуватися у психотерапевтичних цілях. Але коли його застосувати в діагностичних цілях, виникають проблеми з надійністю, бо завдяки дії психологічних механізмів захисту досліджувані у виборі варіанта відповідей найчастіше орієнтуються на психологічну, соціальну та моральну норми, духовний ідеал.

2. Методологія та методи

Використано такі методи: методологічний і теоретичний аналіз внутрішнього світу особистості та її головних світоглядних уявлень, емпіричне дослідження, якісний та кількісний аналіз емпіричних даних. Виділено етапи створення тест-питальника і типи уявлень за окремими шкалами, типи узагальнених світоглядних уявлень.

3. Результати та дискусії

На першому етапі наше завдання полягало в адаптації окремих тверджень до вітчизняних реалій, переформулюванні інших і формулюванні нових з урахуванням результатів сучасних наукових досліджень та власного цілісного підходу до аналізу внутрішнього світу особистості, її життєдіяльності, зокрема досягнень у дослідженні духовної сфери особистості (Савчин, 2010; Савчин, 2013; Савчин, 2016; Савчин, 2019). Щоб підвищити надій-

ність тест-питальника, до нього були включені зворотні твердження «негативний – позитивний полюси».

На другому етапі формулювалися критерії добору тверджень, забезпечувалися валідність та надійність тверджень / пунктів, які включалися до першого варіанта питальника з п'ятьма окремими шкалами. По-перше, уважалося, що твердження має адекватно відображати відповідну сферу уявлень (ставлень) та включати два полюси: позитивний (конструктивний) – негативний (деструктивний). По-друге, воно не повинно було однозначно і прямо вказувати на схвалювані моральні, соціальні чи психологічні норми. Отже, у першому варіанті тест-питальника для кожної шкали формулювалися по 20 двополюсних тверджень, які стосувалися п'яти виділених сфер (разом 100 пунктів). Варіанти тверджень піддавалися попередній експертизі. У ролі експертів виступали кваліфіковані фахівці-психологи (5 осіб – кандидати психологічних наук), а також магістри (10 осіб – студенти-психологи та студенти-педагоги). На основі сформульованих тверджень складався перший варіант питальника з відповідною інструкцією. У результаті проведеної роботи в кожній шкалі було відібрано 10 прямих тверджень і 10 непрямих. Пункти тест-питальника, які стосувалися всіх п'ять сфер, були об'єднані у 20 блоків, у кожному по 5 тверджень – по одному пункту з кожної сфери. Прямі та непрямі твердження були розміщені у довільному порядку.

На третьому етапі для проведення первинної перевірки валідності та надійності тест-питальника формувалася вибірка, що вирівнювалася за віком, статтю, освітою, професією, місцем проживання (усього 122 особи). Досліджуваним давалася інструкція: «Вам запропоновано пари протилежних тверджень. Оцініть, з яким із полюсів твердження Ви погоджуєтеся, якою мірою (зазначене обведіть): відповідь «а» Ви вибираєте, якщо абсолютно погоджуєтеся з першою тезою твердження; «б» – якщо Ви впевнені в першій тезі твердження, але у Вас є деякі сумніви щодо цього; «в» – якщо Ви не можете встановити, з яким із тверджень Ви погоджуєтеся; «г» – якщо Ви впевнені у другій тезі твердження, але у Вас є деякі сумніви щодо цього; «д» – якщо Ви абсолютно погоджуєтеся із другою тезою твердження». Досліджуваним пропонувалася бланк для заповнення оцінок, у якому досліджувані біля кожного номера обводили кружечком варіант відповіді («а», «б», «в», «г», «д»).

На четвертому етапі здійснювалося опрацювання первинних даних, кожному відповідь оцінювали за п'ятибальною шкалою. Так, у прямих запитаннях відповідь «а» (опитуваний абсолютно погоджується з першою тезою

твердження) оцінювалася +2 б.; «б» (упевнений у першій тезі твердження, але в нього є деякі сумніви щодо цього) – +1 б.; «в» (сумнівається, яке із тверджень вибрати, перше чи друге) – 0 б.; «г» (упевнений у другій тезі твердження, але в нього є деякі сумніви щодо цього) – -1 б.; «д» (цілком погоджується із другою тезою твердження) – -2 б. Буква «г» не використовувалася, щоб досліджувані не плутали варіанти відповідей (г) і (г'). Відповідно у зворотних твердженнях відповідь «а» оцінювалася у 2 б.; «б» – -1 б.; «в» – 0 б.; «г» – 1 б.; «д» – 2 б.

Конкретно опрацювання результатів первинної перевірки питальника полягала в такому: обраховувалася загальна кількість балів за окремими шкалами, водночас ураховувалося, що шкала 1 («Уявлення про життя»), шкала 2 («Уявлення про Бога»), шкала 3 («Уявлення про інших людей»), шкала 4 («Уявлення про природу»), шкала 5 («Уявлення про себе») включили прямі і зворотні твердження. Максимальна сума балів, яку міг одержати респондент за всіма пунктами однієї шкали, становила +40 б., а мінімальна – 40 б., середнє значення – 0 б. Зауважимо, що нами не виявлено осіб із найвищими оцінками в усіх сферах (+40 б.) і осіб із найменшою кількістю (-40 б.).

На п'ятому етапі проводилася перевірка питальника на валідність та надійність, стабільність результатів. Із цією метою для кожного твердження (пункт) визначалися такі статистичні показники:

а) індекс складності (Іскл), що обчислювався за формулою:

$$I_{\text{скл}} = \frac{\sum A_i}{A_m \times n},$$

де A_i – бал, отриманий тим опитуваним у даному твердженні; $\sum A_i$ – сума балів, одержаних усіма опитаними в одному твердженні; A_m – максимальний бал за шкалою відповідей, який дорівнює +2; n – загальна кількість тих, хто відповідав; $A_m \times n$ – максимальна сума балів, що могли б одержати всі опитувані з i -о пункту;

б) коефіцієнт кореляції (за Пірсоном) між балом, одержаним опитуваним за i -им питанням, і його підсумковим балом за всією шкалою. Водночас ставилася вимога, щоб допустимі значення індексу складності були в діапазоні від 0,16 до 0,84, а коефіцієнт кореляції $>0,25$ (для рівня значущості 0,01), розподіл варіантів значень повинен був наближатися до нормального (Алешина та ін., 1987; Рабочая книга, 1993; Сидоренко, 2001). Усі твердження, які за двома статистичними показниками виявилися незадовільними, на наступному етапі не бралися до уваги.

Як виявилось, пункти шкали не є однаково прогностичними. Так, було встановлено, що прогностичнішими є ті, що сформульовані у зворотному напрямі («Життя потворне чи, навпаки, прекрасне», «У своїй більшості люди егоїстичні, самолюбні чи у своїй більшості люди здатні любити інших», «Природа нецікава, нудна чи, навпаки, природа мене надихає», «Я не співчутливий(а) чи, навпаки, я співчутливий(а)», «Бог – каратель чи, навпаки, Бог – Отець», «Тільки страх перед покаранням спонукає людей бути відповідальними», «Мене не хвилює те, що інші мене вважають безвідповідальним»), ніж прямі, що безпосередньо стосуються позитивної оцінки даних сферах. На нашу думку, низьку прогностичність багатьох прямих запитань можна пояснити настановою опитуваних на психологічно, соціально, морально схвалювані норми та духовно обґрунтовані відповіді. Твердження, які не відповідали одному з показників, поліпшувалися. Після проведення такої роботи у списку окремих шкал залишилося по 10 тверджень, загалом – 50. У кінцевому варіанті питальника максимальна сума, яку міг одержати респондент за всіма пунктами однієї шкали, становила +20 б., мінімальна – -20 б., а середнє значення – 0 б. Зауважимо, що нами не виявлено осіб із найвищими оцінками в усіх сферах (+20 б.) та осіб із найменшою кількістю (-20 б.).

На шостому етапі проводилося випробування вдосконаленого варіанта, у якому взяла участь 49 осіб. Повторне виконання статистичних процедур дозволило сформулювати кінцеву форму питальника (по 10 тверджень у кожній шкалі).

Простежимо, як змінювалися статистичні показники з поліпшенням тестового питальника. Так, якщо середній коефіцієнт важкості за всіма 20 пунктами окремих шкал першого варіанта становив 0,653 і перебував у межах від 0,448 до 0,874 (деяка частина тверджень за цим показником не відповідали допустимим межам значень – перевищувала 0,840), то на другому етапі він зменшився і становив 0,317, перебував у межах від 0,227 до 0,409 (усі твердження відповідали допустимим значенням) [1]. Значення коефіцієнта кореляції між сумарним балом, отриманим досліджуваними за всією шкалою, і балом за окремими пунктами змінилися в напрямі поліпшення. Так, у першому варіанті середній коефіцієнт кореляції для окремих пунктів становив 0,290, за абсолютними значеннями коливався від 0,022 до 0,608 (дев'ять значень були від'ємними), у другому – 0,424, у межах від 0,118 до 0,669, не було виявлено від'ємних. Тільки окремі коефіцієнти виходили за допустимі величини. Для кінцевого варіанта тесту середній коефіцієнт становив 0,471 за вірогідності не більше 0,01.

На сьомому етапі роботи здійснювалася перевірка надійності шляхом повторного тестування (ретестування) тих самих досліджуваних через 5 місяців (усього 24 особи). Було встановлено, що коефіцієнт кореляції між значеннями, які отримали досліджувані в різні моменти тестування (за Пірсоном), становив 0,585 за вірогідності не більше 0,01.

Критеріальна валідність визначалася методом контрастних груп і експертною оцінкою. Виявилось, що різниця між середніми значеннями сумарного бала досліджуваних із низькою оцінкою ставлень в одній шкалі досліджуваних із високим її рівнем становила 13,56. Порівняння оцінок трьох експертів, що добре знали опантанта, показало високий рівень збігу (85%). На цьому етапі поліпшення коефіцієнта важкості не сталося.

Конструктивна валідність визначалася шляхом паралельного використання шкал сензитивності до себе (13 пунктів), спонтанності (13 пунктів), самоповаги (15 пунктів), самоприйняття (21 пункт), шкали уявлень про природу людини (10 пунктів) та шкали синергії (7 пунктів) самоактуалізаційного тексту (автор Е. Шостром, адаптація Ю.Є. Альшиної, Л.Я. Гозмана), визначення коефіцієнта кореляції за Пірсоном між значенням за окремими шкалами тексту та відповідними шкалами створеного нами питальника, які становили від 0,3425 до 0,515 за вірогідності не більше 0,01, що в такому разі відповідає прийнятним нормам (Робоча книга, 1993; Сидоренко, 2001).

Отже, для всіх шкал питальника статистичні показники окремих пунктів шкал відповідали допустимим значенням. У кінцевий варіант питальника було включено такі твердження:

1. Життя – захоплює переживання чи, навпаки, життя – постійна боротьба за виживання.
2. Бог – каратель чи, навпаки, Бог – Отець.
3. У своїй сутності люди добрі чи, навпаки, у своїй сутності більшість людей недобрі, погані.
4. Природа нецікава, нудна чи, навпаки, природа мене надихає.
5. Я добрий(а) чи я поганий(а).
6. Життя потворне чи, навпаки, життя прекрасне.
7. Бог любить людей безумовно чи Бог любить людей за певних умов.
8. У своїй більшості люди егоїстичні, самолюбні чи у своїй більшості люди здатні любити інших.
9. Природа прекрасна чи, навпаки, природа мене не вражає.
10. Я неспівчутливий(а) чи, навпаки, я співчутливий(а).

11. Життя таке, що приносить задоволення чи, навпаки, воно таке, що викликає постійне незадоволення.

12. Бог прощає чи Бог гнівливий і безжалісний.

13. Загалом люди неспівчутливі чи, навпаки, співчутливі.

14. У квітучий сад мене не затягнеш чи квітучий сад дає мені велику насолоду.

15. Я відповідальний(а) чи я не визнаю своїх обов'язків (безвідповідальний(а)).

16. Загалом життя немає сенсу чи, навпаки, життя людини завжди осмислене.

17. Бог далекий для мене чи, навпаки, Бог дуже близький мені.

18. Загалом люди чесні чи, навпаки, люди переважно нечесні.

19. Улюблені тварини приносять мені радість та насолоду чи, навпаки, тварини мені неприємні і шкідливі.

20. Я нездібний(а) чи я обдарований(а).

21. Гроші – це майже все чи, навпаки, у житті гроші відносно неважливі.

22. Бог вселяє впевненість у мене чи Бог страхає мене.

23. Більшість людей безвідповідальні чи, навпаки, відповідальні.

24. Зоряне небо вражає мене чи, навпаки, зоряне небо немає жодного стосунку до мене.

25. Я вдячний(а) людям чи, навпаки, я не вдячний(а) людям.

26. Життя – час постійного зростання чи це час виживання.

27. Бог ніколи нічого не прощає чи Бог все прощає, якщо ти каєшся.

28. Люди взагалі подібні до мене чи люди взагалі зовсім інші, відмінні від мене.

29. Природні ландшафти не мають для мене значення чи, навпаки, деякі природні ландшафти існують ніби спеціально створені для мене.

30. У житті я пасивний(а) чи в житті я активний(а).

31. Страждання може стати часом зростання чи, навпаки, страждання – це зло, якого необхідно постійно уникати.

32. Бог зовсім не впливає на людину чи, навпаки, я постійно відчуваю присутність Бога, Він зміцнює мене.

33. Загалом люди здатні до співробітництва чи, навпаки, люди в основному суперничають, конкурують.

34. Я рідко зауважую зорі на небі чи, навпаки, зорі на небі мене вражають і захоплюють.

35. Мене ніхто не цінить чи, навпаки, мене високо поцінують інші люди.

36. Старість – час страждання, час смутку, хвороб, самотності чи, навпаки, старість – час зрілості, спокою та мудрості.

37. Бог усе розуміє чи, навпаки, Бог нетерпеливий.

38.3 більшістю людей усе гаразд, вони не страждають, нічого не потребують чи, навпаки, більшість людей страждають і бідують.

39. Екологія – дуже важлива проблема чи, навпаки, екологічні проблеми байдужі мені, вони мене не стосуються, не викликають особливого інтересу.

40. Мене не люблять багато людей чи мене люблять багато людей.

41. Смерть – початок життя у вічності чи, навпаки, смерть – трагедія, кінець усього.

42. Бог зовсім не впливає на моє життя, я сам господар своєї долі чи, навпаки, Бог впливає на все моє життя.

43. Люди здатні любити себе без егоїзму, без самолюбства чи, навпаки, більшість людей егоїстичні самолюби.

44. Кожна пора року створює труднощі, незручності в житті чи, навпаки, кожна пора року по-своєму прекрасна.

45. Я надто люблю себе, я егоїстична людина, я самолюб чи, навпаки, я люблю себе без егоїзму, без самолюбства аж до самозабуття (забуваю про себе).

46. Життєвих труднощів, проблем необхідно всіляко уникати чи, навпаки, життєві труднощі – неминучі, важливі, без них неможливо прожити життя.

47. Бог постійно особливим способом напоумляє мене чи, навпаки, Бог не напоумляє, я сам усе обдумую, усе планую.

48. Більшість людей не думають про це, навіть заперечують цей факт, що вони творіння Боже чи, навпаки, більшість людей ставляться до себе як до творіння Божого.

49. Прогулянки на природі захоплюють чи, навпаки, це нерозумна трата часу, це нудно.

50. Іншим людям я приношу радість чи, навпаки, іншим людям приношу лише неприємності.

Стимульний матеріал питальника містить:

1) інструкцію досліджуваному: «Вам запропоновано пари протилежних тверджень. Оцініть, з яким із полюсів твердження ви погоджуєтесь, якою мірою (азначене обведіть).

Відповідь «а» Ви вибираєте, якщо абсолютно погоджуєтесь з першою тезою твердження; «б» – упевненні в першій тезі твердження, але у Вас є деякі сумніви щодо цього; «в» – сумніваєтесь, яку відповідь вибрати; «г» – упевнені у другій тезі твердження, але у Вас є деякі сумніви; «д» – абсолютно погоджуєтесь із другою тезою твердження». Досліджуваним пропонується бланк для заповнення оцінок, біля кожного номера досліджуваної обводиться кружечком варіант відповіді («а», «б», «в», «г», «д»); 2) перелік пунктів п'яти шкал оцінювання, розміщених в одному списку; 3) бланк, у якому відображено пункти шкали та варіанти відповідей («а», «б», «в», «г», «д») (табл. 1).

Опрацювання результатів запропонованого питальника полягає в такому: обраховується загальна кількість балів за окремими шкалами, водночас ураховується, що перша шкала («Уявлення про життя») включає прямі (1, 11, 26, 31, 41) та зворотні пункти (6, 16, 21, 30, 36, 46); друга шкала («Уявлення про Бога») – прямі (7, 12, 22, 32, 47) і зворотні пункти (2, 17, 27, 37, 42); третя шкала («Уявлення про інших людей») – прямі (3, 13, 23, 33, 43) і зворотні пункти (8, 18, 28, 38, 48); четверта шкала («Уявлення про природу») – прямі (4, 14, 24, 34, 44) і зворотні пункти (9, 19, 29, 39, 49); п'ята шкала («Уявлення про себе») – прямі (5, 15, 25, 35, 45) і зворотні пункти (10, 20, 30, 40, 50) (табл. 2).

У прямих твердженнях відповіді переводилися в бали: «а» – +2; «б» – +1; «в» – 0; «г» – -1; «д» – -2, відповідно у зворотних: «а» – -2; «б» – -1; «в» – 0; «г» – +1; «д» – +2 (табл. 3). За кожною шкалою максимальна сума, яку може одержати респондент за всіма пунктами, становить +20, мінімальна – -20, а середнє значення – 0.

Одержані статистичні дані дозволяють визначити тип уявлення респондента за окремими шкалами. У разі нормального розподілу значень уважається, якщо респонденти отримали: 1) 11–20 б. – позитивно-конструктивне, гармонійне уявлення в даній сфері; 2) 0–10 б. – позитивно-дисгармонійне

Таблиця 1

Бланк для відповідей

№	а	б	в	г	д	№	а	б	в	г	д	№	а	б	в	г	д	№	а	б	в	г	д	№	а	б	в	г	д
1						2						3						4						5					
6						7						8						9						10					
11						12						13						14						15					
16						17						18						19						20					
21						22						23						24						25					
26						27						28						29						30					
31						32						33						34						35					
36						37						38						39						40					
41						42						43						44						45					
46						47						48						49						50					

Таблиця 2

Перелік прямих і зворотних тверджень у шкалах

№	Шкала	Прямі твердження	Зворотні твердження
1	Уявлення про життя	1, 11, 26, 31, 41	6, 16, 21, 30, 36, 46
2	Уявлення про Бога	7, 12, 22, 32, 47	2, 17, 27, 37, 42
3	Уявлення про інших людей	3, 13, 23, 33, 43	8, 18, 28, 38, 48
4	Уявлення про світ природи	4, 14, 24, 34, 44	9, 19, 29, 39, 49
5	Уявлення про себе	5, 15, 25, 35, 45	10, 20, 30, 40, 50

Таблиця 3

Коди переведення «відповідей» у бали

№	Твердження	Відповіді і бали				
		«а»	«б»	«в»	«г»	«д»
1	Прямі (позитивно-негативні)	+2	+1	0	-1	-2
2	Зворотні (негативно-позитивні)	-2	-1	0	+1	+2

уявлення з тенденцією до переживання позитивних та невизначених оцінок над негативними; 3) -1-9 б. – негативно-дисгармонійне з тенденцією до негативного ставлення (переважання негативних оцінок над позитивними); 4) -10-20 б. – негативно-деструктивне ставлення (абсолютне переважання негативних оцінок).

Узагальнення даних за всіма шкалами («Життя», «Бог», «Інші люди», «Природа», «Я») дозволяє виділити типи узагальнених світоглядних уявлень досліджуваного:

1) конструктивно-гармонійний: у 3-4 сферах характерне позитивно-конструктивно-гармонійне ставлення, а в 1-2 – позитивно-дисгармонійне;

2) конструктивно-дисгармонійний: у 3-4 сферах характерне позитивно-дисгармонійне ставлення, а в 1-2 – негативне ставлення (можливе одне – конструктивно-гармонійне, а 3 – позитивно-дисгармонійне);

3) негативно-дисгармонійний: у 3-4 сферах характерне негативне ставлення, а в 1-2 позитивно-дисгармонійне;

4) негативно-деструктивний тип ставлення: у всіх сферах характерні негативні оцінки. Таке спостерігається дуже рідко, але варто врахову-

вати, що досліджувані з таким типом узагальнених світоглядних уявлень потребують невідкладної психологічної допомоги фахівця.

Висновки

Отже, тест-питальник дозволяє виявити особливості уявлень досліджуваного у таких сферах: власне Я, інші, природа, життя, Бог, взаємозв'язки між уявленнями в окремих сферах. Одержані дані можуть бути використані для діагностики світоглядних фундаментальних уявлень осіб віком від 16 до 60 років. Тестування можна проводити індивідуально і в умовах групи (до 20 осіб). Опитувальник також дозволяє виявляти індивідуальні особливості уявлень особистості в зазначених сферах життєдіяльності. Попередні дані засвідчують, що між окремими шкалами наявні значущі кореляції. Отримані дані дозволяють конструктивніше організувати консультативну, корекційну та психотерапевтичну роботу із клієнтами та пацієнтами.

Перспективою дослідження є створення програми для автоматичного обчислення результатів із метою визначення типів світоглядних уявлень особистості, створення відповідних технологій корекції та психотерапії деструктивних.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Алешина Ю.Е., Гозман Л.Я., Дубовская Е.М. Социально-психологические методы исследования супружеских отношений. Москва, 1987. 241 с.
2. Пауэлл Дж. Полнота человеческой жизни. Пер. с англ. Л.Н. Василенко. Москва : Общественный православный университет, основанный протоиереем Александром Менем, 1993. 124 с.
3. Рабочая книга социолога. 2-е изд., перераб. и доп. Москва : Наука, 1993. 480 с.
4. Савчин М.В. Духовна парадигма психології : монографія. Київ : Академвидав, 2013. 224 с.
5. Савчин М.В. Духовний потенціал людини : навчальне видання : монографія. 2-ге вид., пер., доп. Івано-Франківськ, 2010. 508 с.
6. Савчин М.В. Здатності особистості : монографія. Київ : Академвидав, 2016. 288 с.
7. Савчин М.В. Здоров'я людини: духовний, особистісний і тілесний виміри : монографія. Дрогобич : ПП «Посвіт», 2019. 232 с.
8. Сидоренко Е.В. Методы метаматической обработки в психологии. Санкт-Петербург : ООО «Речь», 2001. 350 с.

REFERENCES:

1. Aleshina Yu.E., Gozman L.Ya., Dubovskaya E.M. (1987) Sotsialno-psikhologicheskie metody issledovaniya supruzheskikh otnoshenii [Socio-psychological research methods of matrimonial relations]. Moscow [in Russian]
2. Pauell Dzh. (1993) Polnota chelovecheskoi zhizni [The fullness of human life]. Per. s angl. L.N. Vasilenko. M. : Obshchestvennyi pravoslavnyi universitet, osnovannyi protoiereem Aleksandrom Menem [in Russian]
3. Rabochaya kniga sotsiologa (1993). Moscow : Nauka [in Russian]
4. Savchyn M.V. (2013) Dukhovna paradyhma psykholohii: monohrafiia [Spiritual paradigm of psychology: monograph]. K. : Akademyvdav [in Ukrainian]
5. Savchyn M.V. (2010) Dukhovnyi potentsial liudyny: (monohrafiia) [Spiritual potential of the person: (monograph)]. Ivano-Frankivsk: Mistok NV. [in Ukrainian]
6. Savchyn M.V. (2016) Zdatnosti osobystosti: monohrafiia [Personality abilities: a monograph]. K. : Akademyvdav [in Ukrainian]
7. Savchyn M.V. (2019) Zdorovia liudyny: dukhovnyi, osobystisnyi i tilesnyi vymiry: monohrafiia [Human health: spiritual, personal and physical dimensions: a monograph]. Drohobych: PP "Posvit" [in Ukrainian]
8. Sidorenko E.V. (2001) Metody metamatcheskoi obrabotki v psykholohii [Methods of mathematical processing in psychology]. SPb. [in Russian]

Стаття надійшла до редакції 21.01.2021.
The article was received 21 January 2021.

УДК 364.628:159.942]:314.151.3-054.73
DOI <https://doi.org/10.32999/ksu2312-3206/2021-1-6>

ОСОБЛИВОСТІ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКУ ЕМОЦІЙНИХ ВЛАСТИВОСТЕЙ ТА КОПІНГ-ЗАХИСНИХ МЕХАНІЗМІВ ОСОБИСТОСТІ ПЕРЕСЕЛЕНЦІВ

Степаненко Лариса Вікторівна,

кандидат психологічних наук,
доцент кафедри психології

Донбаський державний педагогічний університет

lora.step.74@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-2891-9006>

Мета статті полягає в дослідженні особливостей взаємозв'язку емоційних властивостей, копінг-стратегій поведінки особистості та механізмів психологічного захисту у процесі емоційної саморегуляції особистості. Проаналізовано погляди вчених щодо взаємозв'язку копінг-стратегій поведінки особистості та механізмів психологічного захисту у процесі саморегуляції. Представлено результати експериментального дослідження взаємозв'язку особистісних емоційних властивостей переселенців із такими механізмами емоційної саморегуляції, як копінг-стратегії та механізми психологічного захисту.

Методи. У дослідженні використано такий діагностичний інструментарій: шкали «Емоційна збудливість», «Інтенсивність емоцій», «Тривалість емоцій» самооціночного тесту «Характеристики емоційності» Є.П. Ільїна; шкала «Емоційна лабільність» Фрайбургського опитувальника; шкала «Емоційний канал емпатії» В.В. Бойко; Методика емоційно-енергетичних зарядів В.В. Бойко; шкала «Загальний фон настрою» методики «Індекс життєвого задоволення», в адаптації Н.В. Паніної; копінг-тест Р. Лазаруса, опитувальник Плутчика – Келлермана – Конте «Індекс життєвого стилю» (Life Style Index, LSI). Для обробки емпіричних даних були застосовані такі методи: описова статистика та кореляційний аналіз.

Результати. Дослідження було проведено з 54 переселенцями Донецької та Луганської областей. Визначено обумовленість вибору копінг-стратегій та механізмів психологічного захисту переселенців у стресовій ситуації з особистісними, емоційними властивостями. Встановлено значний взаємозв'язок між показниками емоційних властивостей і такими копінг-стратегіями, як «планування розв'язання проблем», «прийняття відповідальності», «втеча-унікнення». Найбільшу кількість взаємозв'язків із копінг-стратегіями утворює емоційна властивість «інтенсивність емоцій». Емоційна властивість «оптимізм» не має кореляційних зв'язків із копінг-стратегіями особистості. Проаналізовано взаємозв'язки показників емоційних властивостей переселенців із механізмами психологічного захисту. Найбільшу кількість взаємозв'язків утворюють емоційні властивості переселенців (емоційна збудливість, інтенсивність емоцій, емоційна лабільність – ригідність, експресивність, емоційна стійкість – нестійкість) з показниками механізмів психологічного захисту «регресія», «заміщення», «компенсація», «гіперкомпенсація». Показник «емоційна чуйність» пов'язаний із механізмами психологічного захисту «заміщення» та «компенсація». Емоційна властивість «оптимізм» має зворотний кореляційний зв'язок із психологічним механізмом «заміщення».